А.С. Кисель,
студ. IV курсу, спеціальність "Право",
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: ст. викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики О.В. Нарожна

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій надав можливість створювати та зберігати значний обсяг інформації в електронному вигляді та призвів до використання електронних документів у всіх сферах суспільного життя. Електронні документи на сьогодні виступають одним з головних джерел криміналістично значимої інформації, а огляд таких документів є поширеною слідчою дією, проведення якої відіграє важливу роль у розслідуванні злочинів.

Актуальність обраної теми обумовлена складністю вказаної процесуальної дії та відсутністю узагальнених тактичних прийомів її проведення. Так, відповідно до даних анкетування слідчих Національної поліції України 53,8% опитуваних вважають огляд електронних документів однією з найбільш складних процесуальних дій [1, с. 183]. Для 90% опитуваних проблемними є виявлення та закріплення у процесуальних документах та інших матеріалах кримінального провадження процесів, що пов'язані зі збиранням та використанням електронних документів [2, с. 135].

Значну увагу дослідженню електронних документів у своїх роботах приділили такі науковці і фахівці, як О.О. Волков, А.В. Коваленко, О.В. Малахов, Ю.Ю. Орлов, Є.С. Хижняк. Однак питання огляду таких документів на сьогодні залишається малодослідженим у теорії та недостатньо розробленим на практиці.

Так, згідно з ч. 1 ст. 5 Закону України "Про електронні документи та електронний документообіг" електронний документ є документом, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [3].

Натомість у криміналістичному значенні під електронним документом розуміють будь-яку інформацію, що представлена в

електронній формі, має значення при здійсненні розслідування та дослідження якої здійснюється з використанням спеціальних технічних засобів [4, с. 84]. При цьому такі документи поєднують у собі ознаки речових доказів.

Електронні документи мають ряд характеристик, які відрізняють їх від звичайних паперових документів та визначають специфіку їх огляду. До таких ознак належать відсутність матеріальної форми існування; неможливість існування без спеціального носія інформації; вільне переміщення в електронній мережі; наявність ризику пошкодження або знищення в процесі експлуатації носія; більша вразливість порівняно з іншими доказами тощо.

Так, вразливість електронного документа свідчить про те, що такий доказ легко знищити або змінити його зміст без будь-яких очевидних ознак. Зміни до цього виду доказів не видається можливим встановити шляхом традиційного дослідження змісту документа. Вразливість електронних документів вимагає створення спеціальних правил їх огляду, способів їх збереження та приєднання до матеріалів справи, з урахуванням технічних особливостей збирання та зберігання інформації [4, с. 82].

Науковець О.О. Волков рекомендує при роботі з електронними документами дотримуватись принципів законності, цілісності даних, документування процесу, експертної підтримки, відповідної фахової підготовки, розумної обережності [5].

А.В. Коваленко наголошує, що будь-які дії з електронними документами повинні здійснюватись з використанням сертифікованого обладнання із ліцензійним забезпеченням, аби уникнути втрати необхідного документа, його складових та реквізитів [1, с. 82].

На думку Г. Чигриної, при проведенні огляду електронних документів з метою збереження необхідної інформації видається доцільним залучення спеціаліста, який має досвід фіксації та відновлення даних. Роль спеціаліста не обмежується лише наданням допомоги в огляді електронних пристроїв, правильному збереженні та вимкненні обладнання, а передбачає також допомогу при внесенні до протоколу відомостей про призначення пристроїв, результати огляду, зміни, що відбулися у комп'ютері [2, с. 135].

Під час пошуку електронних документів потрібно враховувати, що вони розміщуються на фізичних носіях, зокрема флеш-накопичувачах, дисках, або можуть бути розміщені в мережі Інтернет.

На початковому етапі проведення огляду електронного документа, розміщеного на фізичному носії, слідчий з'ясовує тип такого носія та

визначає, яке обладнання необхідне для роботи з відповідним носієм. У разі наявності захисту від зчитування на носії призначається судова експертиза комп'ютерної техніки. За допомогою такої експертизи можливим видається також встановлення технології та хронології створення документа [1, с. 186].

Під час огляду електронного документа на фізичному носії слідчий безпосередньо сприймає інформацію, яка у ньому міститься, за допомогою службового комп'ютера, здійснює відтворення аудіо- та відеофайлів, використовуючи необхідне обладнання та програмне забезпечення. При дослідженні електронних документів особлива увага звертається на їх формат, дату та час створення, автора документа, наявність електронного цифрового підпису [4, с. 82–83].

В протоколі слідчим здійснюється фіксація технічних характеристик обладнання, відомостей щодо програмного забезпечення. На завершальній стадії огляду електронного документа слідчий роздруковує такий документ або копіює його на диск, який є невід'ємним додатком до протоколу, зазначає серійний номер обладнання, яке використовувалось при створенні додатку.

Окремі особливості має огляд публікацій у мережі Інтернет. Під час огляду веб-сторінки слідчий безпосередньо сприймає інформацію, розміщену на веб-сторінці за допомогою службового комп'ютера, що має доступ до мережі Інтернет. В цьому випадку у протоколі огляду обов'язково зазначається назва та версія програми-браузера, адреса веб-сторінки, огляд якої здійснювався, за наявності перелічуються фото-, відео- та аудіо файли. Роздрукована веб-сторінка є невід'ємним додатком до протоколу огляду [1, с. 187].

Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати, що огляд електронних документів є більш об'ємною та складною процесуальною дією, ніж огляд традиційних документів, яка передбачає використання спеціальних науково-технічних засобів, застосування особливих правил фіксації та використання спеціальних знань. Вказана слідча дія є недостатньо вивченою вченими-процесуалістами, а тому потребує подальших досліджень з боку науковців і практиків та деталізації з боку законодавця, зокрема, шляхом внесення в КПК України окремої статті, присвяченої огляду електронних документів, порядку їх вилучення, фіксації і зберігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко А.В. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та

здоров'я журналіста / *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 182–191.

2. Чигрина Г. Електронні документи: залучення спеціаліста до збирання та використання під час кримінального провадження / *Национальный Юридический журнал: теория и практика*. 2017. № 3(25). С. 134–137.

3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15 (дата звернення: 20.03.2019).

4. Хижняк Є.С. Особливості огляду електронних документів під час розслідування кримінальних правопорушень / *Держава та регіони.* Серія : Право. 2017. № 4 (58). С. 80–85.

5. Волков О.О. Основні джерела криміналістично-значимої інформації про злочини, пов'язані з шкідливими програмними засобами / *INNOVATIVE SOLUTIONS IN MODERN SCIENCE.* 2018. № 3(22). URL: https://naukajournal.org/index.php/ISMSD/article/view/1537 (дата звернення: 22.03.2019).